

Máthé Katalin

IMHOTEP PHEIDIÁSZ ANTONIO LE CORRIDOR
D Russell Hall munkásságának értelmezése D

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Doktori Iskola:

Cziráki József Faanyagtudomány és Technológiák
Doktori Iskola

Vezető:

Dr. Winkler András DSc.

Program:

Faszerkezetek

Vezető:

Dr. Szalai József CSc.

Tudományág:

Anyagtudományok és technológiák

Témavezető:

Dr. Winkler Gábor DSc.

J

Sopron, 2007. október

Igen, hiszek abban, hogy részvét és képzelet segítségével lehetséges megérteni azokat, akik mások mint én, éppen úgy, ahogy megértek egy regény vagy egy színdarab szereplőjét, vagy egy igazi barátot, aki különbözik tőlem. Mi több, megértem anélkül, hogy utánoznám, ábrázolom anélkül, hogy újraélném, megváltozom azzal együtt, hogy önmagam maradok. Embernek lenni azt jelenti, hogy képes vagyok egy más nézőpontba helyezni magam.

Paul Ricoeur

M,

1

IMHOTEP PHEIDIÁSZ ANTONIO LE CORRIDOR

D Russell Hall munkásságának értelmezése D

A disszertáció a kulturális örökségünk és sajátosságaink megőrzésére irányuló szellemi erőfeszítések légkörében kevésbé említett jelentséggel, a kreativitással és annak jelentőségével foglalkozik, melyet markánsan képviselő kortárs ausztrál építész, Russell Hall munkássága kapcsán mutat be. A dolgozat Hall a magának kívánt építészeti felmenőágot bemutató szójátékát kölcsönözte címével: "Nagyszerű lenne, ha a terveimet Imhotep Pheidiász Antonio [Gaudi] Le Corridor-ként szignózhathánám". A Corbusier Corridor-rá Qmagyarul: folyosóQ változtatása saját vezetéknevére, a 'Hall'-ra Qmagyarul: csarnok, folyosóQ utal.

Előzmények

A tudományosság az önálló szellemi alkotás és az objektív tényfeltárás igényét támasztja a kutató felé. Az építészetelmélet ezért általános elméleteket fogalmaz meg arról, hogy az építészet miként funkcionálhat a kor haladó szellemiségének kifejezőjeként, melynek alátámasztására egyének alkotásait használja fel. Egy elmélet felállítójának intellektuális produktuma így a tudományosság kritériumaihoz jobban közelít, mintha egy alkotó életművéről pusztán kronologikus beszámolóval tájékoztatna. Ugyanakkor hátránya, hogy az elmélet igazolásának igyekezetével a vizsgálatba vont alkotások másodrendű szerepbe kényszerülnek, az elemzéseket a bizonyítandó tézisek uralkodnak és így a tudományos vizsgálódás objektivitás iránti igénye szenved csorbát.

A kutatás célja, módszere

A bemutatott metodika hiányosságát kiküszöbölő alternatívaként felvethető egy olyan elemzési mód, mely túlmutat egy monográfián, ugyanakkor az alkotók gondolatait, munkamódszerét objektíven tárja fel. Ennek létrehozásához az egyetemes kultúrába integrálódott, elismert művészek életművét lehet felhasználni úgy, hogy azokban a következtető elemzés helyett az analogikus gondolkodás stratégiájának alkalmazásával a hasonló jelenségek azonosítása a kutatás célja. Ezzel a különböző korszakokban az egyéneken keresztül megnyilvánuló általános szellemiség feltételezése helyett a kreatív egyén kerül a vizsgálat középontjába, mint a kor eszmevilágának forrása, mely lényegében állandó és változatlan, variánsai csak formai megjelenésében nyilvánulnak meg.

Az egyén középpontba helyezése az általános helyett hasonlítható a nyugati tudományosság módszerének a keleti bölcsélet gondolkodási stratégiájával és eszmei célkitűzéseivel való felváltásával. A klasszikus keleti bölcsélet célja nem a tárgyi tudás, az evilági tényekhez kapcsolódó információk ismeretének növelése, hanem az emelkedett tudatállapot elérése: eljutni a látható világon túlra, megismerni a moralitás felett álló értékeket. Az ember emberkénti legmagasabb tettet a világegyetemmel való azonosulásaként fogalmazza meg, a filozófia célja pedig, hogy az embert segítse ennek az állapotnak az elérésében. Ezért keleten a filozófia művelése nem számít külön szakmának, nem pusztán egy szellemi játék, melynek szabályairól

egy specializálódott csoport dönt, melyet betartat tagjaival, hanem, Y. L. Chin professzor szavaival:

A kínai bölcs filozófiája megkövetelte, hogy át is élje azt; ő maga volt annak hordozója. Az, hogy a filozófiai meggyőződése szerint kell élnie, része volt filozófiájának. Hivatásának tekintette, hogy folyamatosan és állhatatosan nevelje önmagát, s ezáltal eljusson addig a tiszta tapasztalatig, amikor, túlemelkedve az önzésen és az énközpontúságon, eggyé válik a világmindenséggel.. Nem volt poros, dohszagú gondolkodó, aki dolgozószobája mélyén üldögélt az élet peremére szorulva. Személye által a filozófia nem csupán az emberi megértés számára összeállított gondolati konstrukció volt, hanem a tanoknak olyan rendszere, amely a filozofikus viselkedésében nyilvánult meg, s amelyet belsőleg átélt. Bizonyos, szélsőséges esetekben a kínai bölcs filozófiája nem más, mint az életrajza.

A disszertáció ebben az értelemben foglalkozik az alkotók életrajzával. Az építészetelmélet általánosító módszerének kritikus elemzését és az egyénpontú vizsgálati módszer felállítását egy konkrét példán, a kortárs ausztrál építészet sajátos egyéniségének, Russell Hall munkásságának és az ehhez kapcsolódó elméleti kommentárok példáján vezeti le. Az így vizsgált 'hivatalos' elméleti területek: **I** az ausztrál építészettörténet-írást domináló szemléletmód, mely az építészeti kreativitást regionális építészeti iskolák működéséhez köti, **I** egy helyi második világháború előtti lakóépület-típus, a Queenslandi házról alkotott koncepciók és az **I** 1980-90-es évek építészetelméleti légkörét meghatározó, Kenneth Frampton által javasolt kritikai regionalizmus elméletének és ausztrál adaptációjának, a Délkelet-queenslandi kritikai regionális iskola azonosításának elmélete.

A szerző által konstruált egyénpontú vizsgálati módszer a kritikai regionalizmus filozófiái alapjaként is hivatkozott Paul Ricoeur *Egyetemes civilizáció és nemzeti kultúrák* **Q1961Q** esszéjében megfogalmazott, de Frampton által figyelmen kívül hagyott a "kultúra keletkezésének tragikus törvénye" koncepciójának gyakorlati alkalmazása. Ricoeur a definiálhatatlan, megmagyarázhatatlan és befolyásolhatatlan kreativitást tartja a kultúra újrateemtő erejének, melyet kinyilvánító alkotó korának konformizmusával szembehelyezkedőként állandó konfliktusokban él, akit csak az utókor tisztel "nemzetének autentikus kifejeződése"-ként. A szerző ezt a tendenciát mutatja Russell Hall példaképeinek - Antoni Gaudí **Q1852-1926Q**, Constantin Brancusi **Q1876-1957Q**, Le Corbusier **Q1887-1965Q** és Richard Buckminster Fuller **Q1895-1983Q** - életművében, melynek létre Hall gondolkodásában és megépült munkáiban is rámutat.

Az disszertáció forrásanyagát a szerző Ausztráliában, a Tasmaniai Egyetem Építész Iskolájának Master of Architecture kurzusára felvételt nyerve az iskola ösztöndíjasaként az 1997 és 1998-as évek alatt gyűjtötte Rory Spence **Q1947-2004Q** építész-építészettörténész témavezetése alatt. Hat hónapot töltött Brisbane-ben Russell Hall-lal dolgozva és irodájában kutatva, ahol hozzáférhető volt számára az építész saját cikkanyaga, dia-, fénykép-, skicc-, terv- és újságkivágás-kollekciója. Russell Hall társaságában ellátogatott az építész gyermekkorának helyszínét adó Fassifern-völgybe, felkereste a délkelet-queenslandi épületeit és interjúkat készített a megrendelőkkel és kollégákkal.

Brisbane egyik legrégebbi elővárosában egy kétszobás Queenslandi házban lakva behatóbban megismerhette ezt a lakóépület típust. A Queenslandi Egyetem Építész Tanszékének vendégeként a helyi építészet dokumentáló irodalmat dolgozta fel, felvéve a kapcsolatot a téma kutatóival Michael Keniger, Peter Skinner, Judith McKay, Donald Watson és az ilyen tevékenységet végző intézményekkel Queensland National Trust.

Tudományos eredmények összefoglalása

J1. Az építészetelméleti gondolkodás meggyökeresedett módszere, hogy a kreatív teljesítményt egy haladó vagy kívánatosnak tartott korszellem megnyilvánulási formájának tekinti. Paradox módon az általánosító elméleteket éppen a megalkotójuk által erényként kezelt hipotézisek teszik tudományos értelemben megkérdőjelezhetővé, míg egy kifejezetten palástolt, vagy figyelmen kívül hagyott aspektusuk tágabb kulturális vonatkozásban életerősnek bizonyul.

J2. Az ausztrál építészettörténet-írás általánosító szemlélete szerint az építészeti kiválóságot az adott korban divatos építészetelméleti áramlatok különböző régiókban való megnyilvánulásaként értelmezi: az 1950-es évek funkcionalizmusa Melbourne-ben és az 1960-as évek regionalista, új-brutalista esztétikája Sydneyben a Melbourne-i illetve Sydneyi iskola fogalmának megszületését generálta, melyekhez három évtizedes késéssel az 1980-as évek építészetelméleti diskurzusát domináló kritikai regionalizmus koncepciójának adaptációjából a Délkelet-queenslandi kritikai regionalista iskola koncepciója csatlakozott.

J3. Mindhárom iskola közös jellemzője, hogy e koncepciók képviselői kortársként és résztvevőként megállapításait személyes benyomásaikra és nem tényszerű kutatásokra alapozták, azzal a kimondott céllal, hogy régiójuk kiválóságát bizonyítsák. Eredményeikkel így nem a tudományos ismeretek tárházát gazdagították, hanem egy más jellegű missziót teljesítettek: kultúrájuk mítoszát rögzítették.

J4. A 19. század második felétől mintegy száz évig a queenslandi lakásépítészet domináló épülettípus, a Queenslandi ház eredetét és történetét feldolgozó kutatási eredmények ellentmondásossága a kutatók szemlélet-különbségéből ered. Ez alapján csoportosítva őket jelen szerző tudományos értéket az általa 'objektív tábor'-nak nevezett tényfeltáró kutatók eredményeinek tulajdonít, míg az 'emocionális tábor' beszámolóit a regionális identitás azonosításának motívációjától hajtott mítosz-teremtésnek tekinti.

J5. A kritikai regionalizmus elméletének ideálépítésze a modernizáció fizikai és szellemi rombolásának megakadályozásától fűtve régiójának fizikai adottságait és épített emlékeit ülteti munkájába. Ezzel Frampton túlhangsúlyozza a kultúra fenntartására irányítandó erő fontosságát, az alkotó egyént is a hagyományörzés szerepkörébe kényszerítve. Koncepciójának forrásaként hivatkozott Paul Ricoeur *Egyetemes civilizáció és nemzeti kultúrák* esszéjében ezzel szemben a kreativitásról mint korlátozhatatlan és befolyásolhatatlan erőről beszél, mely a kultúrát állandó kihívások elé állítva újítja meg azt.

J6. Frampton további jelentős eltérése Ricoeur gondolataitól, hogy a francia filozófus írását egy általánosan alkalmazható elmélet filozófiai alapjaként értelmezi, holott Ricoeur saját írását pusztá helyzetfelmérésnek tartotta, hangsúlyozva, hogy a globalizációs folyamatokkal az "egyetlen igazság" képzete véglegesen megszűnt és a

filozófia nem képes a jelenkor értékalkító tényezőjeként fellépni. Az általánosító elmélettel szemben az egyén manipulálhatatlan és megváltoztathatatlan belső meggyőződését és alkotó erejét hangsúlyozta mint egyedül, mely megmentheti az emberiséget a szellemi pusztulástól.

J7. A kritikai regionalista elmélet következtelenségei ellenére fontos szerepet játszik szellemiségünk fejlődésében hozzájárulva ahhoz a folyamathoz, ami feloldja a különböző régiókról való alá-fölérendeltségi viszonyban való gondolkodást, mely rangsort a nyugati civilizáció értékrendjének érvényesülési foka szerint állítanak fel. Ezzel elősegíti a Ricoeur által még megjósolhatatlannak tartott diverzitásokat fenntartó, egymással a kölcsönös okulás céljából kommunikáló kultúrák harmonikus együttélésének megvalósulását.

J8. A Frampton-féle elmélet egyik hozománya a délkelet-queenslandi régió építészeti öntudatra ébredése, melyet Peter Skinner a Délkelet-queenslandi kritikai regionalista iskola koncepciójában fogalmaz meg. Skinner régiójának építészeti egységét és kiválóságát a Queenslandi házban megtestesülve a kezdetektől létezőnek feltételezi, annak alapelveiben a modern építészeti eszményeit is felfedezni véli. Ezt a tézist a Queenslandi házról alkotott 'emocionális' nézetekre alapozza és arra a Ricoeur félreértő meggyőződésére, hogy egy kultúra sajátosságainak forrására szimbólumaiban találunk rá.

J9. Skinner tudományos szempontból nemcsak a queenslandi hagyományos lakó-építészetben nem talál egyedülálló jegyeket, hanem a kiemelkedő kortárs helyi építészet olyan közös vonásait sem tudja kimutatni, hogy azok kritikai regionalista iskolát alkothassanak. Kutatásának valódi eredménye - melyet önmaga figyelmen kívül hagy - a változatos, egyedi megoldásokban gazdag és színvonalas épületeket tervező kortárs queenslandi építészek bemutatása, köztük Russell Hallé, akik kreativitásukkal és egyéni kifejezőmódjukkal járulnak hozzá régiójuk kultúrájának fenntartásához.

J10. Jelen szerző Ricoeur gondolatmenetéből egy eddig mellőzött tézist emel ki, miszerint "egy kultúra meghal, ha nem újítja meg és nem teremti újra" és a kreatív egyén koncepciójának megalkotásával példákat hoz bizonyítására. Ezek a disszertáció vezérfonalát adó építész, Russell Hall példaképei, akiknek életművében párhuzamokat mutat ki az alábbi kulcstémák köre csoportosítva: az intézményesített rendszerrel való korai és állandósult konfliktusok, a természeti törvények kutatásából táplálkozó életideál és annak megvalósítására szentelt életmű, melyet csak az utókor ismer el.

J11. A kultúrát megújító kreatív egyént jellemző momentumokat a szerző Russell Hall munkáiban és gondolataiban is kimutatja, ezzel saját módszerét jelenleg is aktív alkotó esetében

is teszteli, azzal az értelemszerű változtatással, hogy Hall munkásságát nem értékeli. Az egyéni központi vizsgálati módszer lényege, hogy az általánosító elméletekkel ellentétben nem alkot egy Ricoeur kifejezésével "így-kell-gondolkodni" képet, mely alapján témáját megmérgetti. Célja az alkotó egyéni kifejezőmódjának bemutatása, mellyel rámutat az abszolút igazság nélküli korban élő egyén felelősségére, mely saját magával szemben képességeink megismerése és kibontakoztatása, másokkal szemben pedig ezen törekvések támogatása és elfogadása. Az emberiség jövője azon múlik, hogy képes lesz-e egy "autentikus dialógus szintjén lévő találkozás"-ra, melyhez szükséges "hatalmas küzdelmet" egyénenként, saját konformizmusunkkal kell megvívunk.

Kitekintés

A 'kreatív egyén' koncepciója kiterjeszhető nem csak további művészek életművére, hanem az emberi kultúra egyéb területein is jelentőset hozó személyiségekre: tudósokra, vallási vezetőkre, politikai reformerekre. Az élete utolsó évtizedét házi őrizetben töltő, a világról vallott nézeteit hivatalosan megtagadni kényszerülő Galileo Galilei; a világegyetem nemcsak a tudomány területén érvényesülő harmóniájába vetett hitétől vezérelt Albert Einstein, aki ebből adódó politikai megnyilvánulásai által vált támadások célpontjává vagy az India függetlenségének kivívásában jelentős szerepet játszó, merénylet áldozatául esett Mahatma Gandhi mind a teljes emberiség örömteli prosperálásának dedikált, magas erkölcsiség pozíciójából kifejtett fáradhatatlan munkálkodás példázói.

Az egyén erőfeszítéseinek saját értékrendjén keresztül bemutatása emberközébe hozza az adott életművet, melyről való megértés így nem csak egy könnyen felejthető szellemi játékként jelentkezik a befogadóban, hanem élete minden megnyilvánulásában érvényesíthető erkölcsi példázatként rögzül. Az emberiség számára, aki mára eljutott technológiai fejlettségének arra a fokára, hogy jövőjét alakítani képes, filozófiai nézetei az életről és saját fájáról döntő fontosságú. Az emberiség túlélése etikai kérdés, hogy képesek vagyunk-e magunkról egy egyetemes rendszer cselekvő részeként gondolkodni és viselkedni anélkül, hogy veszélyeztetnénk saját és mások egyéni és kulturális identitását.

A tradíció a múlt kreativitásaként értelmezve jelenünk eleve részévé válik, mely által szükségtelen annak eredményeit újra feltalálni és tévedéseit megismételni. A spontaneitás és kreativitás táplálása, a magasabb agyközpontok és mentális képességek fejlesztése a nevelés-oktatásban résztvállalók különös felelőssége. A spontán igényeit kielégíteni nem tudó és az önkitejesedésében korlátozott populáció elégedetlen és könnyen manipulálható, mely alkotó képességeitől így módon visszafordíthatatlanul megfosztva nem lesz képes az őt követő generációknak olyan értékeket és szabadságot átadni, amelyet önmaga elveszített.

Publikációk

H Folyóiratcikkek

MÁTHÉ, K. 2005, 'Népi építészet ausztrál módra: A queenslandi ház', *Fajpar*, LIII. évf. 2005/3-4., 28-34. old.

MÁTHÉ, K. 2005, 'Az építés körülményei a 19. századi Queenslandben', *Fajpar*, LIII. évf. 2005/3-4., 35-40. old.

MÁTHÉ, K. 2006, 'Viták a hagyományos ausztrál építészetéről: az Objektív Tábor' *Fajpar*, LIV. évf. 2006/1., 8-13. old.

MÁTHÉ, K. 2006, 'A kritikai regionalizmus elmélete Queenslandben', *Fajpar*, LIV.évf. 2006/2-3. 28-34. old.

MÁTHÉ, K. 2006, 'Russell Hall faépületei 1.', *Fajpar*, LIV.évf. 2006/4., 8-14. old.

MÁTHÉ, K. 2007, 'Russell Hall faépületei 2.', *Fajpar*, LV.évf. 2007/1-2., 9-16.old.

BOGNÁR MÁTHÉ, K. - MÁTHÉ, K. 2007, 'Guinea Pig B: Life and Thought of Richard Buckminster Fuller', *Annual News*, Szent István University Ybl Miklós Faculty of Building Sciences. **Q**megjelenés előtt**Q**

H Teljes terjedelemben megjelent konferencia-előadások

MÁTHÉ, K. 2001, 'Két év Ausztráliában', Csillag Katalin & Pósa Viktor **Q**szerk**Q**, *Két nap tanítás: Az Építész Mesteriskola konferenciája*, ÉME Mesteriskola, Budapest, 65-66. old.

MÁTHÉ, K. 2004, 'Richard Buckminster Fuller, The Design Scientist', A. Penninger, L. Kullmann, G. Vörös **Q**szerk**Q**, *Gépészet 2004: Proceedings of the fourth Conference on Mechanical Engineering*, Budapest University of Technology and Economics, Faculty of Mechanical Engineering, ISBN 9632147480, volume 2, 578-582 old.

H Tudományos intézményben tartott, csak szóbeli előadások

'Kozmikus halászat: Válogatás Richard Buckminster Fuller gondolataiból', BME Matematikai Intézet, Geometria Tanszék, 2003. április 26. 10h30

G

*Russell Hall Architects **Q** Hall középén*